

Esrârü'l-Ârifîn ve İmla Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme¹

An Evaluation on Esrar-ul-Arifin and Its Spelling

Mehmet YASTI²

ÖZET

Bu çalışmada, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi 2557-1 numarada kayıtlı miladi 1498 tarihinde Anadolu sahasında sade bir Türkçe ile yazılmış Esrârü'l-Ârifîn adlı eser genel özellikleri açısından tanıtılmış ve imlası bakımından değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Eski Anadolu Türkçesi, Esrârü'l-Ârifîn, İmla, XV. yüzyıl

ABSTRACT

In this study, the codex which is registered in the library of Istanbul Suleymaniye with the number of 2557-1, in the 1498 AD., is written with simple Turkish, Esrar-ul-Arifin, is introduced in the regards of general speciality at codex is evaluated in the regards of spelling.

KEY WORDS

The Old Anatolian Turkish, Esrar-ul-Arifin, spelling, XV. century

¹ Bu makale, tarafımızca hazırlanan “Esrârü'l-Ârifîn (İmla-Metin-Dizin)” (Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Ens. Konya, 2010) başlıklı doktora tezinin giriş ve imla bölümleri esas alınarak hazırlanmıştır. İsmi anılan tez, Selçuk Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir (No:09103004).

² Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1. Giriş

Batı Türkçesinin ilk dönemini oluşturan ve genel itibarla 13-15. yüzyılları kapsadığı kabul edilen Eski Anadolu Türkçesi -daha çok konuşmaya dayalı- Oğuz Türkçesinin yazı diline dönüştüğü bir geçiş dönemidir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde meydana getirilen eserlerin dil özelliklerinin ortaya konması Oğuz yazı dilinin Anadolu sahasındaki gelişimini göstermesi bakımından önem arz eder. Bu dönemin dil özelliklerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulabilmesi için de o dönemde yazılmış eserlerin dil yönünden ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir. Çalışmamızda bu düşünceler doğrultusunda Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış *Esrârü'l-Ârifin* adlı eserin imla özellikleri ele alınmış ve elde edilen tespitler sayısal verilerle gösterilmiştir.

2. *Esrârü'l-Ârifin* ve Yazarı

Çalışmamızın temelini oluşturan *Esrârü'l-Ârifin*, hicri 904 (miladi 1498) tarihinde tamamlanmıştır. Eserin tespit edilebilen tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kitaplığı 2557-1 numarada kayıtlıdır.³ Eserde yazarla ilgili bir bilgi yer geçmemekle beraber kütüphane katalogunda eserin yazarı Seyfullah Kasım bin Nizâmeddin Ahmed El-Bağdâdî olarak kaydedilmiştir. Ancak eserin temmet kaydı (m. 1498) ile Seyfullah Kasım bin Nizâmeddin Ahmed El-Bağdâdî'nin ölüm yılı (m. 1602) arasında 100 yılı aşan bir sürenin olması bizi bu kişinin eserin müellifi değil, ancak müstensih olabileceği sonucuna götürmüştür.

Esrârü'l-Ârifin 154 varaktan meydana gelmiş ve harekeli nesih ile yazılmıştır. İlk ve son varığı hariç eserin varakları 17 satırdır. Ayetler, hadisler; peygamber, evliya ve padişah adları; sıralama sayıları; hikâyet, rivâyet, müfessir, aşhâb gibi kelimeler ile beyit aralarını işaret eden noktalar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müstensih, ayrıca dik-

³ Türkiye'de dokuz, yurt dışında bir olmak üzere Seyfullah Kasım bin Nizâmeddin Ahmed El-Bağdâdî'ye ait aynı adı taşıyan eserler tespit edilmiştir. Ancak, yaptığımız incelemelerde bu eserlerin üzerinde çalıştığımız yazma ile bir ilgisinin olmadığı görülmüştür. *Esrârü'l-Ârifin* adını taşıyan eserlerin buldukları kütüphaneler şunlardır: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nu: 06 Mil Yz A 1173/2, 103a-113a; İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi-Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nu: Y-268-2, 24b-30a; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nu: 941/5, 115b/122b; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı-Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nu: 663/3, 70b-105 (eserin başlığında "*Esrârü'l-Ârifin Muğallağa-i Kaygusuz*" yazılıdır); Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nu: 1058/5, 173b-178b; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nu: 06 Mil Yz A 8313/7, 55a-63a; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nu: 06 Mil Yz FB 324/5, 6b/7b; İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, nu: 34c Ae Manzum 220; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi-Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu: 42 Kon 3501/6, 54b/60b; Mısır Milli Kütüphanesi, nu: Mecâmi Türkî Talat 116.

kat çekmek istediği bazı Türkçe ve Arapça ifadelerin de üstlerini kırmızı mürekkeple işaretlemiştir.

2.1. Esrârü'l-Ârifin'in Konusu

Esrârü'l-Ârifin, dinî-tasavvufî konulu didaktik bir eserdir. Ahlaki olgunlaşma, ruhun terbiyesi, nefsin günahlardan arındırılması ve güzel ahlakın yüceltilmesi, yazarın başlıca hedefidir.

Yazar, konularını öğüt verici bir üslupla ele almıştır. Genellikler dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ürünlerinde gördüğümüz hikâyeleştirme, soru-cevap yöntemi ile anlatma, delil ve ispat yoluyla ikna etme biçimi burada da görülmektedir.

2.2. Esrârü'l-Ârifin'in İmlası

Esrârü'l-Ârifin'in imlasında hem Uygur Türkçesi yazı dili geleneğine ait özellikler hem de Arap-Fars yazı dili geleneğinden aktarılmış özellikler karışık olarak yer almıştır. Bu durum Türkçe ve alıntı kelimelerin imlasında çok şekilliliğe neden olmuştur. Kelimelerin imlasında çok şekillilik Anadolu'da oluşan yazı dilinin henüz tam oturmaması ile ilgili olduğu kadar, yazarın da imlaya tam hâkim olamadığı ile açıklanabilir. Çünkü yazımdaki çok şekillilik sadece Türkçe kelimelerde değil, Arapça ve Farsça kelimelerde de görülmektedir. Esrârü'l-Ârifin'de bazı kelimelerdeki çoklu yazılış için örnekler şunlardır:

sıyıcı	سِيَّيْ	123a/16	şu	صُو	95a/9
şyıcı	صِيَّيْ	123b/2	şu	سُو	95a/9
altı	أَلْتِي	137b/7	ağaç	أَعَايْنُ	38b/12
altı	أَلْتِ	137b/2	ağaç	أَعَايْنُ	38a/8
dağı	دَاخِ	2a/2	deve	دَوَا	141b/4
dağı	دَاخِي	3a/11	deve	دَوَا	130a/15
dağı	دَاخِي	7a/12	deve	دَوَجُكُلُرُ	142a/9
gibi	كِيِي	153a/2	iki	إِكِي	45a/1
gibi	كِيْب	153b/2	iki	إِكِي	62a/11

gibi	كَيْبِي	130a/4	iki	اِكْسِنْدُنْ	85b/1
gibi	كَيْب	144a/17	iki	اِكْس	147a/4
oğul	اُوغُلْ	116b/9	Taṅrı	تَنْكِرِي	22b/15
oğul	اُغُلْ	106a/11	Taṅrı	تَنْكِرِي	5b/17
oğul	اُوغُولْلَرِي	13a/2	Taṅrı	تَنْكِر	8a/1
oğil	اُوغُلْ	141b/3	Taṅrı	تَنْكِر	5a/14
oğul	اُوغُولْلَرِكِرْ	11b/10	Taṅrı	تَنْكِرِي	5a/11
			Taṅır(1)	تَنْكِرْكَ	29b/17
ciğer	چِكْرُمْ	90a/14	bārī	بَارِي	148b/17
ciğer	چِكْرُمِي	120b/1	bāri	بَار	19b/16
Yaḥyā	يَحْيَا	99b/3	zekāt	زَكَاة	139b/10
Yaḥyā	يَحْيَه	14b/5	zekāt	زَكَاثْ	38b/8
Yaḥyā	يَحْيِي	14b/3	zekat	زَكْوَة	18b/12
uçmağ	اُوچْمَاقْدَغِي	57a/8	zīrā	زِيرَا	1b/5
uçmağ	اُوچْمَاقْ	27a/14	zīra	زِيرَه	143b/5
uçmağ	اُچْمَاقْ	111b/4	zira	زِرَه	146a/6
uçmağ	اُچْمَاقْدَغِي	113b/7	zīra	زِير	145a/16
			zirā	زِرَا	92a/15

2.2.1. Ünsüzler

2.2.1.1. ç ünsüzü

Arap alfabesinin Türkçenin ses yapısını karşılamada yetersiz kalmasından dolayı özellikle Batı Türkçesinin ilk dönem eserlerinde, içinde ç ünsüzü bulunan kelimelerde bu ünsüz cim (ج) ile karşılanmıştır. Sonraki dönem eserlerinde her ne kadar ç sesi için çim (چ) işareti kullanılmaya başlanmıssa da yazmalarda bu durum farklı sebeplerden dolayı ikili yazılışlar halinde kullanılmıştır (Korkmaz 1995:499). Ç sesinin cim (ج)

ve çim (چ) ile karşılanması bu seslerin gerçek fonetik değerlerinin tespitini zorlaştırmıştır.

geç	كُج	25a/2	geç-	كُجُورُك	2b/13
giçe	كُجِچِه	86b/7	gice	كُجِه	130a/8

2.2.1.2. g-k ünsüzleri

Metinde k ünsüzü ile g ünsüzünün yazımı arasında ayırım yapılmamıştır. Kelime başında, içinde ve sonunda yer alan her iki harfin karşılığı olarak da kef (ك) kullanılmıştır.

çürük	چُورُك	38a/4	delük	دلُوك	71a/8
degin	دِكِن	25a/2	dilek	دِلَاكِن	75a/15
geyik	كُيِك	3b/11	gök	كُك	68a/4

2.2.1.3. ñ ünsüzü

Sadece kelime içinde ve sonunda yer alan ñ ünsüzü metnimizde (ك), (كُ) ve (نك) ile karşılanmıştır.

añdası	اَكْدِه سِي	107a/11	doñuz	دُوكُوز	51b/10
öldürürse-ñg	اُولدُورُورُسنَك	78a/11	Tañır	تَنكِرِي	22b/15

2.2.1.4. p ünsüzü

Metnimizde iç ve son ses durumundaki p'ler hem pe (پ) hem de be (ب) ile karşılanmıştır. P sesinin be (ب) ve pe (پ) ile karşılanması bu sesin de gerçek fonetik değerinin tespitini güçleştirmiştir.

depre-	دُپُرُنْدِي	119a/5	dopçolu	دُوبُطُلُو	111b/8
dopdolu	دُوبُ دُولُو	48b/6	dopdolu	دُوبُ دُولُو	77a/16

Bunun yanında Türkçe kelimelerde hece sonlarında p (پ) ile yazılması gereken ekler b ile (ب) karşılanmıştır. Özellikle -ıp, -ip; -up, -üp zarf-fiil eki için bu durum metnimizde karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

al-up	أَلُوبُ	89a/15	añla-y-up	أَكْلُوبُ	48a/15
bulma-y-up	بُولْمُوبُ	130b/14	di-y-üp	دُيُوبُ	83b/5

2.2.1.5. s ünsüzü

S ünsüzü metnimizde sad (ص) ve sin (س) ile karşılanmıştır. Genel itibarla kalın sıradan ünlüler bulunduran kelimelerde sad (ص), ince sıradan ünlüler bulunduran kelimelerde ise sin (س) kullanılmıştır. Ancak metnimizde Türkçe kelimelerin yazımında bu düzene uymayan kullanımlarla da karşılaşmıştır. Uygur yazı dili geleneğinin Batı Türkçesinde bir süre devam etmiş olması dolayısıyla Arap alfabesine göre (ص) ile yazılması gereken kalın sıradan Türkçe bazı kelimelerin (س) ile yazıldıkları görülmüştür. Halil Ersoylu bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Özellikle, Uygur harflerinden Arap harfli Türk alfabesine geçilirken bir alan ve zaman köprüsü görevini yüklenen Eski Türkiye Türkçesinin daha başlarında, Türk dilinin kendisine ait bulunan s, t gibi bazı seslerin yazıdaki karşılığı olan harfler (س,ت), kalın sıralı Türkçe kelimelerin bir kısmında yerlerini Arap ve Fars dillerinin ş ve t seslerine (ط,ص) bırakmaya başlamıştır.” (Ersoylu 2001:503) Metnimizde s ünsüzünün yazımı ile ilgili geçen ikili kullanımlardan bazıları şunlardır:

aş-	أَصَالَرْدِي	97a/12	as-	أَسَالَرُ	90b/8
şag	صَاغ	138a/5	şag	صَاغ	37b/14
saç	صَاچِنَه	53b/3	saç	صَاچِرُنُكْ	29b/10

2.2.1.6. d-t ünsüzleri

Eski Türkçede ön seste yer alan kalın ve ince sıradan t’lerin bir kısmı Eski Anadolu Türkçesinde sedalılışarak d’ye dönmüştür. t->d- değişiminden oluşan bu d’ler metnimizde daima (د) ile karşılanmıştır.

dağla-	دَاغْلَدِي	33b/9	di-	دُكِي	133a/12
doñuz	دُكُزُ	51b/10	düş-	دُشْدِي	4a/8

Eski Anadolu Türkçesinde kalın sıradan kelimelerin ön sesinde yer alan ve d sesine dönmemiş olan t’ler genellikle tı (ط) ile yazılmıştır. Metnimizde ön seslerde “tek” kelimesi dışında t ile başlayan Türkçe kelimelerin tamamı kalın ünlülü kelimelerdir ve bunlardan *Tañrı, tek, toğ, toz, tozut-, tura* kelimeleri te (ت), diğerleri yabancı imlânın etkisiyle tı (ط) ile karşılanmıştır. Halil Ersoylu bunu “*Bu t’laşma o kadar kuvvetlidir ki, Farsça olan dāğ kelimesi dahi kendini bundan kurtaramamıştır: t̄āg*” (Ersoylu

2001:505) şeklinde ifade eder. Esrârü'l-‘Ârifin’de bazı kelimelerin ön sesinde hem d’li hem de t’li şekillerine rastlanmıştır:

onçoğuz	اُونُ طُقُزُ	81b/2	doğuz	دُوغُزُ	91a/2
tıoldur-	طُولُدره	2b/7	doldur-	دُولُدرُب	122b/16
toğ-	طُوغُرُ	75a/2	doğ-	دُوغُدِي	12a/13

2.2.2. Ünlüler

2.2.2.1. Kelime Köklerinde Ünlülerin Yazımı

2.2.2.2.1. a ünlüsü

A ünlüsü ön seslerde üstünlü elif (أ), medli elif (إ); iç seslerde üstünlü elif (إ), üstün (اُ); son seslerde üstünlü elif (أ), üstün (اُ), üstünlü he (ه) ile karşılanmıştır:

ana	أَنَاسِنْدُنُ	90a/16	ad	أَدِي	150a/14
ayağ	أَيَاغُنُكُ	29a/9	katı	قَتِي رَقُ	96b/17
karavaş	قَرَه وَشَكُ	97a/5	ata	أَتَا	76b/12
oda	أُوْدَسِنُ	56a/12	kara	قَرَه	152b/2

2.2.2.2.2. e ünlüsü

E ünlüsü ön seslerde üstünlü elif (أ), medli elif (إ); iç seslerde üstünlü elif (إ), üstün (اُ); son seslerde üstünlü elif (أ), üstün (اُ), üstünlü he (ه) ile karşılanmıştır:

eg-	أَكَلَه	113a/15	el	أَلِنُ	125a/17
geyik	كَايِكِي	3b/13	dede	دَدَمُوْرُكُ	152b/16
deve	دَوَه	130a/15	deve	دَوَجِي مَشْسِينُ	142a/15
deve	دَوَا	141b/4			

2.2.2.2.3. ı sesi

I sesi ön seslerde esreli elif-ye (إي), esreli elif (إ); iç seslerde esre (إ), esreli ye (ي); son seslerde esre (إ), esreli ye (ي) ile karşılanmıştır:

ıra-	إِيرَاقُ	14b/1	ıra-	إِرَاقُ	73b/9
dıķıl-	دِیَالُ	70a/4	ķıl-	قِیَالُكُ	58b/9
altı	أَلْتِ یُوْرُ	50a/13	yavı	یَوِی	100a/1

2.2.2.2.4. i sesi

İ sesi ön seslerde esreli elif-ye (ي), esreli elif (ا); iç seslerde esre (و), esreli ye (ي); sos seslerde esre (و), esreli ye (ي) ile karşılanmıştır:

iç	إِجْمَزْ	15b/2	iç	إِجْمَزَه	4b/14
did-	دِدْلِمَشْ	68a/17	git-	كَيْدَرْمَزِدْ	99a/3
inci	إِنَجْ	111a/13	yi-	يَمِشِي	43b/8

2.2.2.2.5. o sesi

O sesi ön seslerde ötreli elif-vav (و), ötreli elif (أ); iç seslerde ötreli vav (و), ötre (و); son seslerde ötreli vav (و), ötre (و) ile gösterilmiştir:

od	أُوْدَا	125b/7	od	أُوْدُنْ	94b/1
doğuz	دُوْقُزْ	91a/2	koğ-	كُوْقَا	55b/5
ko-	قُوْدُقُرْئَلِيْنْ	115b/13	ko-	قُوْمَزِدْ	82b/9

2.2.2.2.6. ö sesi

Ö sesi ön seslerde ötreli elif (أ), ötreli elif-vav (و); iç seslerde ötreli vav (و), ötre (و) ile karşılanmıştır:

öd	أُوْدُرْ	72a/3	ög-	أُوْكُرْ	27a/5
dög-	دُوْكُجِي	72b/2	dög-	دُوْكُجِي	71a/14

2.2.2.2.7. u sesi

U sesi ön seslerde ötreli elif-vav (و), ötreli elif (أ); iç seslerde ötre (و), ötreli vav (و); son seslerde ötre (و), ötreli vav (و) ile karşılanmıştır:

uç-	أُوْجُبْ	113a/10	uç-	أُوْجُرْ	26a/15
bul-	بُلْمِدِي	7b/2	bul-	بُوْلْشُبْ	82b/13
bu	بُوْدُرْ	144b/16	bu	بُوْدُرْ	150a/15

2.2.2.2.8. ü sesi

Ü sesi ön seslerde ötreli elif-vav (و), ötreli elif (أ); iç seslerde ötre (و), ötreli vav (و); son seslerde ötreli vav (و), ötre (و) ile karşılanmıştır:

üzer	أَوْزْرِيْنَه سِنْ	116b/11	üzer	أُزْرُمَه	70b/1
bütün	بُتُونُ	134b/7	bütün	بُوتُونُ	115b/15
eksü-	أَكْسُكُ	91a/10	eksü-	أَكْسُوكُ	39a/11

2.2.3. Eklerde Ünlülerin Yazımı⁴

2.2.3.1. İyelik Ekleri: Eski Anadolu Türkçesinde iyelik 1. ve 2. teklik-çokluk şahıs eklerinin hem yardımcı ünlüleri hem de ekin bünyesindeki ünlüler yuvarlak ünlüdür. Metnimizde bu duruma uymayan kullanımlar mevcuttur. Esrârü'l-Ârifîn'de iyelik 1. ve 2. teklik şahıs eklerinin %96'sı yuvarlak, %4'ü de düz ünlüdür. Ekin bazı yerlerde yardımcı ünlüsü ile uyumsuzluk gösterdiği tespit edilmiştir. Bu da yeni bir ses uyumu bozukluğu meydana getirmiştir. Tablo 1-2-3-4'te iyelik eklerinin yazımlarına göre me-tinde kaçar defa geçtikleri ve yüzdelik dağılımları verilmiştir.

Tablo 1. İyelik 1. ve 2. teklik şahıs eklerinin doğrudan ve yardımcı ünlüler ile yazımı

	-m/-ñ	-(i)m, -(i)m/- (i)ñ, -(i)ñ	-(u)m, -(ü)m/ -(u)ñ, -(ü)ñ	
	-	(ِ)	(ُ)	(ُ)
adet-%	83-%100	42-%6	723-%80	171-%14

ana-m-dan	أَنْمَنْدَنْ	33b/11	deve-ñ-e	دَوَكَه	120a/10
bil-i-m	بِلْمِ	80a/3	iş-i-ñ-dür	إِشِكُنْدُرُ	33b/2
el-ü-m	أَلْمِ	65b/13	el-ü-ñ-e	أَلْوَكَا	117b/1
ög-ü- m-den	أَوْكُمَنْدَنْ	50a/8	yol-u-ñ-a	يُولُكَه	136b/9

Esrârü'l-Ârifîn'de iyelik 3. teklik şahıs, ünsüzlerden sonra -i, -i; ünlülerden sonra -sı, -si; -sı(n), -si(n) ekleri ile karşılaşmıştır. Metnimizde ekin 24 yerde yuvarlak ünlü; 4 yerde de -sı(n), -si(n) şekli tespit edilmiştir. Ekin ilk ünsüzü, gerek ince gerekse kalın ünlü kelimelerde genel itibarla sin (س) ile karşılaşırken 4 yerde benzeşmesi yoluyla sad (ص) ile yazılmıştır.

⁴ Bu başlık altında isim ve fiil işletme (çekim) eklerinin imlaları değerlendirilmiştir.

Tablo 2. İyelik 3. teklik şahıs ekinin yazımı

	(ِ)	(ِ)	(ُ)	(-س)	(ة)	(-ي-ي)	(-صی)	(-سی)	(-سو)	(-سُ)
Adet	2933	35	22	378	1	716	4	426	1	1
%	65	1	1	8	0	16	0	9	0	0

şol-ı-na	صُولِنَه	51a/15	ton-ı-n	طُونُ	144b/5
söz-i-n	سَوَزِ	90b/2	niyyet-i-n	نَيْتِ	127b/10
<i>naşib-i-dür</i>	نَصِيْبِي دُرُ	108b/4	gönl-i-n	كُوْنَلِيْنُ	30a/8
iş-ü	اِشُ	54a/17	bağr-u	بَغْرُ	60a/16
örtü-si-n	أَرْتُوْسِيْنُ	90a/13	ata-sı-n	أَتْسِيْنُ	93a/11
<i>geyesi-si-n</i>	كِيَّاسِي سِيْنُ	26a/9	yöre-si-ne	يُورِسيْنَه	76b/4
yurdu-su	يُورْدُسُوْجَه	64a/17	<i>uş-şı</i>	أُصْنِي	97b/1
iley-i-dür	أَلِيَه دُرُ	61a/2	iki-sü-nüñ	اِكْسُوْنُوْكَ	18a/11

Metinde karşılaştığımız bir diğer iyelik 3. teklik şahıs eki (نِ) ve (سِن) şekillerinde yazılan -i(n), -(s)ı(n)'dır. Şimdiye kadar bu ekin kökeni ile ilgili çeşitli bilim adamlarının çalışması olmuştur: Talat Tekin (Tekin 1983:10-17), Han-woo Choi (Choi 1991:191-196), Gürer Gülsevin (Gülsevin 1990:276-279; 2007:14), Cengiz Alyılmaz (Alyılmaz 1999:403-415), Ahmet Bican Ercilasun (Ercilasun 2007:349), Caner Kerimoğlu (Kerimoğlu 2007: 322-331). Yapılan bu çalışmalarda ekin -(s)ı(n) olduğu, ünlü ile biten kelimelerden sonra başına s sesini aldığı ve kendinden sonra isim çekim ekleri geldiği zaman da ekin aslında olan n sesinin ortaya çıktığı örneklerle gösterilmiştir. Bu şeklin arkasına herhangi bir ek getirilmeden de kullanılması ekin tarihî gelişimini göstermesi bakımından önemlidir (Gülsevin 2007:14). Üzerinde çalıştığımız metinde bunun 4 örneğiyle karşılaşılmıştır:

bu hālāyık harc olmasın-çun idüp-dururlar (64a/1); gün dördünci kat gökden doğar yönin dağı aňarı toğar (75a/3); Haq Ta'ālā dağı ol gönüle bakmaz şeyānuñ evin kılar (86a/6); dünyāsi ziyān olıcaq ya dünyāsın hīç olmayıcaq sevine (4b/17).

İyelik 1. ve 2. çokluk şahıslarda, ekin bünyesinde bulunan ünlülerin %68'si yuvarlak, %32'si de düzdür. Ayrıca ekin yardımcı ünlüsünün %64'ü (1020) ötre (ُ), %19'u (307) ötreli vav (ُ), %16'sı (279) esre (ِ), %1'i (5) de esreli ye (ِ) ile karşılanmıştır.

Tablo 3. İyelik 1. ve 2. çokluk şahıs eklerinin ünlülerine göre yazımı

Adet-%	-mız, -miz; -(i)mız, (i)miz; -ñız, -ñiz; (i)ñız, -(i)ñız	- -	-muz, -müz; -(i)muz, -(i)müz; -(u)muz, -(ü)müz; -ñuz, -ñüz;-(i)ñuz, -(i)ñüz; -(u)ñuz, -(ü)ñüz	()	()	()
	()	()	()	()	()	()
Adet-%	246-%32		459-%59			69-%9

ana-muz	أَنَّمُزُ	46a/5	ata-muz	أَتَمُوزُكَ	152b/16
göñl-ü-müz	كُؤْكَئْمُزُ	50b/10	söz-ü-müz	سُؤْزُمُوزِي	57a/3
el-ü-müz	أَلُؤْمُزُ	106b/2	yüz-ü-müz	يُؤْزُؤْمُوزَه	146a/4
bir-i-müz	بِرِمُزُ	71b/6	baba-mız	بَبَامُزُ	70b/4
iç-i-müz	إِچِمُزُ	4b/16	ard-ı-mız	أَرْدِمُزَه	118a/17
ata-ñuz	أَتَاكَزُ	28a/3	ulu-ñuz	أُولُؤْكَزُ	112a/9
el-ü-ñüz	أَلُؤْكَزُ	91b/15	ög-ü-ñüz	أُولُؤْكَزُ	68b/6
göz-ü-ñüz-i	كُؤْزُكَرِي	77a/12	söz-ü-ñüz	سُؤْزُكَزُ	100b/13
beg-i-ñüz	بِكُكَزُ	112a/9	iç-i-ñüz	إِچِكُكَزُ	41a/16
bir-ñüz-e	بِرُكُؤْزَه	35b/17	gövde-ñüz	كُؤْذُكُؤْزُ	63b/13
er-ü-ñüz-e	أَرُكُؤْزَه	90a/3	nefs-ü-ñüz	نَفْسُكُؤْزَه	52a/12
eş-ü-ñüz-e	أَشُؤْكَؤْزَه	37a/8	iç-ü-ñüz-e	إِچُؤْكَؤْزَه	148a/3
yir-i-ñüz	يِرُكُؤْزُ	65a/7	sinle-ñiz	سِينَلِكُزُ	33a/8
ad-ı-ñız	أَدِكُزُ	147a/8	sığır-ı-ñız	سِغِرِكُزُ	147b/13
ölüler-i-ñiz	أُولُولِرِيكُزِي	80b/2	el-ü-ñiz	أَلُؤْكَزُ	114b/13
göñl-ü-ñiz	كُؤْكَئِكُزُ	67a/17	ölüm-ü-ñiz	أُولُؤْمُكُزُ	67b/5

Metnimizde iyelik 3. çokluk şahıs ekinin 4 farklı şekli tespit edilmiş olup ekin ünlüleri daima düzdür.

Tablo 4. İyelik 3. çokluk şahıs ekinin ünlülerine göre yazımı

Adet-%	(-لری)	(-لر)	(-لأر)	(-لأری)	(-لر)
Adet-%	263-%15	1407-%84	3-%0	1-%0	6-%1

ayağ-ları	أَيْقُلْرِي	112a/17	söz-leri	سُوْزْلَرِي	29a/10
ana-ları	أَنَالِر	77a/6	yemiş-leri	يَمِشَلِر	67b/13
ölüm-leri-n	أُولُومْلَر	67b/10	ta-mar-ları-n	طَمَزَلِر	69a/5
ev-leri-nde	أُولَارِنْدَه	92b/14	°ağıl-ları	عَقْل لَارِي	70a/4

2.2. Metnimizde -lar, -ler çokluk ekinin ünlüsü üstün (َ) ve üstünlü elif (ِ) olmak üzere iki şekilde karşılanmıştır.

Tablo 5. Çokluk ekinin ünlülerine göre yazımı

	(َ)	(ِ)
Adet-%	2487-%99	28-%1

çalğ-u-lar-dan	چَلْغُولَرْدَن	110b/3	soğak-lar	سَوْغَاقْلَر	88b/16
ayağ-lar-ıla	أَيْقُلْرِلَه	10a/5	oğul-lar-ıñız	أُوْغُولَارِكِز	11b/10

2.3. -mı, -mi soru eki çalıştığımız metinde 120 yerde tespit edilmiş olup ekin ünlüsü esre (ِ) ve esreli ye (ِي) ile karşılanmıştır. Soru eki bitişen harflerle biten kelimelerden sonra bazen önündeki kelimeye bitişik yazılmıştır.

Tablo 6. -mı, -mi soru ekinin ünlülerine göre yazımı

	(ِ)	(ِي)
Adet-%	103-%86	17-%14

bu mı-dur	بُوْمِدُر	90a/12	ura mı	أُوْرَا م	79b/8
geñ mi-dür	كَلْغ مِدُر	33a/9	çok mı-dur	چُوْغَمِدُر	154a/16
ineyüm mi	إِنَائِيْمِي	93a/12	şöyle mi	شُوْئِيْمِي	76a/15
var mı ki	وَرْمِيكِي	89b/11	yatma-duñ mı	يَاتْمَدُكْمِي	78b/14

2.4. -ki aitlik ekinin Esrârü'l'Ârifîn'de ünlüsünün yazımına göre 4 farklı şekli tespit edilmiştir. Bugün Türkiye Türkçesinde ünlü uyumu dışında kalarak kullanımda olan ekin metnimizde ek uyumuna bağlı olarak yuvarlak ve kalın ünlülü şekilleri tespit edilmiştir.

Tablo 7. Aitlik ekinin ünlülerine göre yazımı

	(کی) / (گی)	(غ) / (ک)	(که)	(کو)
Adet-%	45-%62	17-%23	10-%14	1-%1

evde-ki-n	أَوْدَكُنْ	11a/14	yabanda-ğı	يَبَانْ دَغْ	76b/4
anda-ğı	أَنْدَاغِي	92b/1	Mekkede-ki	مَكَّنَكِي	154a/12
seferde-kü-m	سَفَرْدَكُومْ	41a/3	evvel-ki	أَوْلَكِه	95a/3

2.5. Hâl Eklerinin yazımı

2.5.1. İlgi Hâli Eki: Eski Anadolu Türkçesinde ilgi hâli ekinin ünlüsü yuvarlaktır. Ancak Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eseri olan Esrârü'l-Ârifîn'de ilgi hâli ekinin yuvarlak ünlülü şekillerinin yanında düz ünlülü şekilleri de mevcuttur. Metinde nazal olan ekin ikinci ünsüzünün 1 yerde nun (ن) ile karşılandığı tespit edilmiştir. Ek, bitişen harflerden sonra gelmiş olmasına rağmen geldiği kelime gövdesinden bazen ayrı yazılmıştır.

Tablo 8. İlgi hâli ekinin ünlülerine göre yazımı

	-im	-üm	-in; -iñ, -iñ	-uñ, -üñ	-nuñ, -nüñ
Adet-%	2-%0	206-%12	7-%1	772-%49	596-%38
	(ِ)	(ُ)	(ِ)	(ُ)	(ُ)
	2	82	5	697	424
		124	2	75	172

ben-üm	بَنْمُ	80b/11	biz-üm	بِزْمُ	59b/14
ben-üm	بَنْوْمُ	2a/8	biz-üm	بِزْوْمُه	132b/8
biz-im	بِزِمْ	70b/4	bunlar-uñ	بَنْلَرُكْ	111b/8
bular-uñ	بَوْلَرُكْ	88a/11	siz-üñ	سِزُوكْ	143b/14
kim-iñ-ile	كِمِكِه	105b/14	siz-iñ-ile	سِزِيكِه	100a/13
sen-in	سِنِن	15a/10	zelillig-iñ	ذَلِيل لِكِكْ	62a/17
biri-nüñ	بِرِنُكْ	68b/1	şu-nuñ	شُونُكْ	24a/9
biri-nüñ	بِرِي نُونُكْ	68a/4	şu-nuñ	شُونُكْ	15a/9

2.5.2. Belirtme Hâli Eki: Metnimizde -i, -i ve n olmak üzere 2549 yerde geçen belirtme hâli ekinin 6 çeşit yazımı tespit edilmiştir.

Tablo 9. Belirtme hâli ekinin yazımı

	(َ)	(ِ)	(ِ)/(ِ)	(ِ)	(ُ)	(ِ)
Adet-%	374-%15	1051-%41	1083-%42	35-%2	3-%0	3-%0

bitisi-n	بِتْسِنُ	36b/3	elin-i	أَلِنُ	56b/9
aşluñ-ı	أَصْلُوْجِي	10a/6	tonı-n	طُونِنُ	144b/5
ölümleri-n	أَوْلْمُرِي	69a/12	şamarları-n	طَمْرَلِرِ	69a/5
hazretin-i	حَضْرَتِيْه	153b/10	şâ at-i	طَاعَتِيْه	80b/5
rahmetünüz-ü	رَحْمَتُوْكُمْ	28a/9	söz-ü	سُوْرُ	91a/15

2.5.3. Yönelme Hâli Eki: -a, -e yönelme hâli eki, metnimizde 3454 yerde tespit edilmiştir. Ek, üstünlü he (ِ), üstünlü elif (ِ) ve üstün (ُ) ile karşılanmıştır.

Tablo 10. Yönelme hâli eklerinin yazımı

	(ِ)	(ِ)	(ُ)
Adet-%	2952-%85	431-%13	71-%2

bañ-a	بَكِه	3b/9	olar-a	أَوْلَارِه	5a/7
bañ-a	بَكَا	5b/15	nesnesi-n-e	نَسْنَه سِنَا	61b/13
anlar-a	أَنْلَر	57a/4	şunlar-a	شُونْلَر	33b/2

2.5.4. Bulunma Hâli Eki: Metnimizde 1276 yerde geçen ekin ünlüsü üstünlü he (ِ), üstün (ُ) ve üstünlü elif (ِ) ile karşılanmıştır. Ekin ünsüzü l yer dışında hep (ِ) ile yazılmıştır. Bulunma hâli eki aşağıdaki listede de görüldüğü üzere bitişen harflerden sonra genelde bitişik yazılmıştır. Ancak ekin bazı yerlerde bitişen harflerden sonra gelmesine rağmen geldiği kelime tabanından ayrı yazıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 11. Bulunma hâli ekinin ünlüsüne göre yazımı

	(ِ)	(ِ)	(ُ)
Adet-%	1222-%95	3-%0	51-%5

altın-da	أَلْتَيْدَه	10a/11	<i>yabān-da-ğı</i>	بَيَانْ دَغ	76b/4
ev-de-kin	أَوْدِكِنْ	11a/14	uçmağ-da	أُجْمَاقْدَ غَلْرُكْ	87a/5
an-da-ğı	أَنْدَاغِي	92b/1	dünyā-da	دُنْيَاذَا	58a/13
baş-ta	بَشْتَه	51a/3			

2.5.5. Ayrılma Hâli Eki: Esrârü'l-Ârifîn'de ek; -da; -dan, -den; -dın, -din şekillerinde olmak üzere 1748 yerde tespit edilmiştir. 3 yerde bulunma hâli eki, ayrılma görevinde kullanılmıştır. Ekin ünsüzü kalıplaşmış şekilde hep (ـ) ile karşılanmıştır.

Tablo 12. Ayrılma hâli eklerinin ünlülerine göre yazımı

	(َ)	(ِ)	(ُ)	(ِ)	(َ)
Adet-%	1585-%90	1-%0	159-%10	2-%0	3-%0
ay-dan	أَيْدِنْ	127a/1	ögüm-den	أَوْكُمْدِنْ	50a/8
an-dan	أَنْدَانْ	86a/10	süd-den	سُودْدَا	79a/5
başları-n-dın	بَشَلْرِيْدِنْ	65b/13	nere-din	نَرِيْدِنْ	22b/11
güneş bir yanından girüp bir <i>yanında</i> çıkar-ıdı			بَانْدَه	143b/11	
ben bu şehirde <i>bunda</i> artuğ 'imâret va r-ıduğın			بُونْدَه	8a/11	
<i>bunda</i> ötüridür kim Ebū Hureyre			بُونْدَه	57b/5	

2.5.6. Vasıta Hâli Eki: Üzerinde çalıştığımız metinde vasıta hâli ekinin -n; -la, -le; -ıla, -ile ve -üle şekilleri tespit edilmiştir. Bunlardan -n vasıta hâli eki Eski Türkçe devresinde sıkça kullanılırken, Batı Türkçesinde belirli kelimelerde kalıplaşarak işlek olmayan bir yapım eki hâline gelmiştir.

Tablo 13. Vasıta hâli eklerinin dağılımı

	-n	-la, -le	-ıla, -ile; -üle
Adet-%	36-%5	144-%20	547-%75

Tablo 14. -ıla, -ile; -üle vasıta hâli eklerinin ünlülerine göre yazımı

	(هـ-)	(لَا-)	(إيلا)	(إله-)	(ل-)	(إيله)	(ل-)	(هـ-)
Adet	536	2	1	3	2	3	1	2
%	98	0	0	1	0	1	0	0

anuñ-ıla	أَنُوكِلَه	13b/15	kimse-y-ile	كِمْسِيَلَه	105b/4
halk-ıla	خَلْقِلَا	54a/14	heybet-ile	هَيْبَتِلَا	70a/6
fūta-ile	فُوتَه اِيْلَا	89b/3	şeyler ile	شَيْلُر اِلَه	88a/13
sen-üñ-ile	سَنُوكِلْدُر	84b/6	yigit ile	يِكْت اِيْلَه	34a/3
qarayüz-üle mi	قُرُوزُلْم	79b/7	güc-üle	كُجْلَه	97a/1
birbir-le	بِرْبِرْلَه	120b/4	sizüñ-le	سِرْكُلَه	35a/11
yaya-n	يَيْن	120a/7	yaz-ı-n	يَاْرُن	147b/4

2.5.7. Eşitlik Hâli Eki: Metnimizde 231 yerde tespit edilen -ca, -ce (-ça) eşitlik ekinin ünlüsü üstünlü he (ة) ve üstün (َ) ile karşılanmıştır. Ayrıca ekin ünsüzünün yazımında da bir düzensizlik görülmüştür. Ekin ünsüzü bazı yerde cim (ج) bazı yerde de çim (چ) ile karşılanmıştır.

Tablo 15. -ca, -ce (-ça) eşitlik ekinin ünlülerine göre yazımı

	(ة)	(َ)
Adet-%	133-%58	98-%42

ardı-n-ca	أَرْدِيْجَه	124b/12	şu-n-ca	شُونْجَه	4a/4
dünyā-ca	دُنْيَاْجُنْز	48a/4	seh-el-ce	سَهْلَجَه	139b/13
çok-ça	چُوقْچَه	109a/3	yaluñuz-ça	يَلُوكْزُچَه	84b/3

2.5.8. Yön Gösterme Hâli Ekleri: Esrârü'l-Ârifn'de -ra, -re; -arı, -eri; -aru, -erü olmak üzere 3 şekli ile karşılaştığımız yön gösterme hâli ekleri, ünlülerinin yazımına göre 8 farklı şekilde tespit edilmiştir.

Tablo 16. Yön gösterme hâli ekinin ünlülerine göre yazımı

	-ra, -re		-arı, -eri			-aru, -erü		
Adet-%	91-%61		51-%35			6-%4		
	(-ره)	(-ر)	(-رُو)	(-أرُو)	(-أر)	(-رِي)	(-أر)	(-رُ)
	81	10	39	6	6	3	2	1

daş-ra	دَشْرَة	134a/6	iç-re	اِچْرَة	18a/4
daş-ra	دَشْرَدَنْ	4b/9	taş-ra	طَاشْرَدَنْ	123a/6
iç-erü	اِچْرُو	46a/6-8	il-erü	اَلِرُو	125a/6
yoğ-aru	يُوْقَارُو	139b/3	yoğ-aru	يُوْقَارُ	84b/12
iç-eri	اِچْرِي	46a/5	yoğ-arı	يُوْقَارِي	65a/17
il-eri	اَلِرِي	71b/7	yoğ-arı	يُوْقَارِي	139b/4

2.6. Zaman Eklerinin Yazımı

2.6.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekleri: Metnimizde öğrenilen geçmiş zaman -miş, -miş; -mis; -ıp, -ip, -up, -üp ekleri ile karşılanmıştır. -miş, -miş (-mis) öğrenilen geçmiş zaman eki metnimizde sadece düz ünlülüdür. 3 yerde de ekin son ünsüzü gerileyici benzeşmeye uğrayarak (مس) şeklinde yazılmıştır. Esrârü'l-Ârifin'de geçen bir diğer öğrenilen geçmiş zaman eki de aslında zarf-fiil eki olan -ıp, -ip; -up, -üp'dür. Ekin hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmıştır.

Tablo 17. Öğrenilen geçmiş zaman ekinin ünlülerine göre yazımı

	-miş, -miş; -mis	-ıp, -ip; -up, -üp		
	(ِ)	(ı)	(ُ)	(ۗ)
Adet-%	366-%100	47-%58	33-%40	2-%2

açıl-mış	اِچْلِمِشْ	39b/11	<i>añ-mış-sız</i>	اَكْمِشْ سِزْ	28b/6
<i>bil-miş-sin</i>	بِلْمِشْ سِنْ	22b/15	<i>ol-mış-dur</i>	اَوْلْمِشْ دُرْ	52a/4
gel-ür-mis-se	گَلُورْمِسَّه	13b/12	id-er-mis-se	اِيدِرْمِسَّه	150a/11
koy-up-durur	قُيُوبُدُرُرْ	35a/15	diy-ip-durur	دِیْیُوبُدُرُرْ	115a/1
di-y-üp-dür	دِیْیُبْ دُرْ	93a/6	id-üp-di	اِدْبْ دِی	83b/5

2.6.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekleri: Eski Anadolu Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsü 1. ve 2. teklik-çokluk şahıslarda yuvarlak, 3. teklik-çokluk şahıslarda ise düzdür. Metnimizde bu duruma uymayan kullanımlar da vardır.

Tablo 18. G.G.Z. 1. ve 2. teklik-çokluk şahıslarda ekin ünlüsünün yazımı

	(ُ)	(ُ)	(ِ)
Adet-%	563-%87	21-%3	58-%10

agla-du-m	أَغْلُمُ 65b/16	itme-dü-ñ	إِئْمَدُكُ 139a/13
ol-du-ñ	أُولُوْكَ 48b/17	saqla-duñız	سَقْلُوْكَزُ 28b/1
bil-diñiz	بِلْدِيْزُ 28a/13	di-di-n	دِيْنُ 63a/6
ulula-dı-k	أُولُوْلِيْقُ 123b/6	at-dıñız	أَتْدِيْزُ 117a/2

Tablo 19. G.G.Z. 3. teklik ve çokluk şahıslarda ekin ünlüsünün yazımı

	(ِ , ِ)	(ِ)	(ُ)
Adet-%	2494-%77	737-%23	1-%0

açıl-dı	أَجْدِي 42a/11	oķu-r-lar-dı	أَوْقُرْدِي 78a/1
yum-dı	يُمْدُ 49b/7	ög-diler	أَوْكِلْرُ 80b/15
gel-diler	كَلْدِي لْرُ 85a/10	vir-dü	وَرْدُو 140b/12

2.6.3. Geniş Zaman Ekleri: Esrârü'l-Ârifin'de geniş zaman -r, -ar, -er; -ır, -ir; -ur, -ür ekleri ile karşılanmıştır.

Tablo 20. Geniş zaman eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-ar, -er		-ır, -ir	-ur, -ür	
	(ِ)	(ِ)	(ِ)	(ُ)	(ُ)
Adet-%	540 -%94	34 -%6	16-%100	573-%50	570 -%50

başla-r	بَشْلُرُ 60b/8	neyle-r-sin	نَيْلْرُسِنْ 109a/12
art-ar	أَرْتَرُ 119a/13	öp-er	أَوْپَرُ 7a/1
dön-er-idi	دُونَرْدِي 7b/9	um-ar-uz	أَوْمَارُزُ 34a/11
dolaş-ur	دَوْلَشُرُ 38a/5	süpür-ür-dı	سُوپُورُزُ دِي 121b/7
bil-ür-in	بِلُورِنْ 98a/7	saķın-ur	سَقِنْوْرُ 54b/13
eyd-ir-üz	أَيْدِرُزُ 59a/15	yirin-ir-üz	پِرِنْرُزُ 4b/16

Geniş zaman ekinin olumsuzu -maz, -mez (-mas), metnimizde 382 yerde tespit edilmiştir. Ekin ünlüsü 373 (%99) yerde üstün (َ), 9 (%1) yerde üstünlü elif (ا) ile yazılmıştır. Ekin ikinci ünsüzü 2 yerde sin (س) ile karşılanmıştır.

ışmarla-maz-ın	إِصْمَرُ الْمَرْزُ	39b/7	yıgılın-maz	بِغْلِيْمَزُ	9b/10
bil-mez-in	بِلْمَازِنُ	154a/11	var-maz-uz	وَأَرْمَازُ	39b/11
bul-u-mas-sa-ñ	بُلُوْمَسَّكُ	54b/9	eyle-mes	أَيْلَمَسُ	51b/4

2.6.4 Şimdiki Zaman Ekleri: Üzerinde çalıştığımız metinde şimdiki zaman -mağda, -mekde ve -yorur ekleri ile yapılmıştır.

Tablo 21. Şimdiki zaman eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-mağda, -mekde	-yorur	
Adet-%	26-%60	17-%40	
	(-مَكْدَة/-مَقْدَة)	16 (-يُورُ)	1 (-يُورُ)

bitür-mekde	بِتُورْمَكْدَة	38b/7	oyna-mağda	أُوَيْنَمَقْدَة	28b/7
eks-e-yorur	أَكْسَة يُوْرُ	125a/15	qoy-u-yoru-r	قُيُويُورُ	11a/9
geç-e-yoru-r-dı	كُچَايُورُورُ دِي	137a/15	öl-ü-yoru-r	أُولُويُورُ	30b/16
gid-e-yorur-ken	كِيْدَة يُوْرُورُ كُنُ	3b/16	id-e-yoru-r-uz	إِيْدَة يُوْرُورُ	34a/9

2.6.5. Gelecek Zaman Ekleri: Metnimizde gelecek zaman ekinin -acaq, -ecek; -ısar, -ıser, -usar, -üser şekilleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu zamanı karşılamak için -ası sıfat-fiil ekinden de yararlanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde asıl gelecek zaman eki -ısar, -ıser'dir. -acak, -ecek gelecek zaman eki Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında görülmeye başlar.

Tablo 22. Gelecek zaman -ası ve -acaq, -ecek eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-ası	-acaq, -ecek		
Adet-%	1-%1	54-%60		
	1 (-ه س)	25 (-جَق)	25 (-أَجَق)	4 (-ه جَق/-ه جَك)

boz-acağ-dur	بُورَجَقْدُرُ	135b/13	uğra-y-acağ-sız	أُغْرَجَقُّ سِزُّ	80a/17
id-ecek-dür	اِيْدَجَكْدُرُ	141b/6	ver-ecek-dür	وَرَجَكْدُرُ	145a/11
bul-acağ-sın	بُولَاجَقْسِنُ	33b/6	ol-acağ-ız	أُولَاجَقْزُ	76a/16
eyid-ecek-dür	اَيْدَةَ جَكْدُرُ	147b/12	ol-acağ-dur	أُولَةَ جَقْدُرُ	52b/13
qoma-y-ası-dur	قَوْمِيَّة سِيدُرُ	90a/9			

Tablo 23. Gelecek zaman -ısar, -ıser; -ısar, -üser ekinin ünlülerine göre yazımı

-ısar, -ıser; -ısar, -üser				
35-%39				
25 (-س)	6 (-سار)	2 (-وسر)	1 (-ي سر)	1 (-سرة)

geç-ıser	كَجَسَرُ	95b/16	yağ-ısar	يَغْسَارُ	47a/14
qal-ısar-uz	قَالِسَارُزُ	24b/15	var-ısar-ız	وَارِسَةَ رِزُّ	140b/13
bul-ısar-sın	بُولُوسَرَسِنُ	24b/3	kes-ıser	كَسِي سَرُ	28b/13

2.6.6. Şart Kipi: Esrârü'l-Ârifîn'de şart çekimi -sa, -se ekleri ile yapılmıştır. Ekin ünlüsü üstünlü he (ه), üstün (و) ve üstünlü elif (أ) ile karşılanmıştır.

Tablo 24. Şart kipi ekinin ünlülerine göre yazımı

	(ه)	(و)	(أ)
Adet-%	688-%76	195-%21	25-%3

bil-se-ñiz	بِلْسَنِكْزُ	15b/11	kon-sa-lar	قُونْسَلَرُ	101b/8
ağırlama-sa	أَغْرَلْمَسَةَ	66b/5-8	qıl-sa	قِلْسَةَ	64b/14
dile-r-se	دِلْرَسَا	149a/4	şor-sa	صُورْسَا	92b/8

2.6.7. İstek Kipi: Metnimizde istek çekimi -a, -e ekleri ile yapılmıştır. Ek, üstün (و), üstünlü he (ه) ve üstünlü elif (أ) ile karşılanmıştır.

Tablo 25. İstek kipi ekinin ünlülerine göre yazımı

	(َ)	(ِ)	(ِ)
Adet-%	759-%28	1372-%51	578-%21
atıl-a-m	أَتَلْمُ 41b/13	muşlış-a-lar	مُشَلِّشَلْرُ 112a/10
kov-a	قُو 20b/7	yüri-y-e-ler	يُورِيَلْرُ 19a/14
dile-y-e	دَلِيَا 112b/7	şaş-a	شَشَا 70a/4
berki-y-e	بَرْكِيَا 38a/17	saşla-y-a	سَقَلِيَا 13b/16

2.6.8. Emir Kipi: Üzerinde çalıştığımız metinde emir 1. teklik şahıs -ayım, -eyim; -ayum, -eyüm; -ayın, -eyin; -yın; -yim ekleri ile karşılanmıştır.

Tablo 26. Emir 1. teklik şahıs ekinin yazımı

	-ayım, -eyim	-ayum, -eyüm				
Adet-%	70-%58	13-%11				
	(-أَيْم) 41	(-أَيْم) 29	(-أَيُّوم) 3	(-أَيْم) 1	(-أَيُّوم) 8	(-أَيُّوم) 1
-ayın, -eyin			-yım, -yın			
34-%29			2-%2			
(-أَيْن) 24	(-أَيْن) 9	(-أَيْن) 1	(أَيْن/أَيْم) 2			

bildür-eyim	بَلْدُرَ أَيْمُ 100b/6	uyı-y-ayım	أُوَيَّ أَيْمُ 78b/15
bin-eyim	بِنَيْمُ 120a/9	otur-ayım	أُتُورَ أَيْمُ 104b/8
nid-eyin	نِدَ أَيْنُ 142b/10	kıl-ayın	قَلَّ أَيْنُ 54a/15
şakla-y-ayım	شَقَلِيَا أَيْنُ 45a/9	gör-eyin	كُورَ أَيْنُ 23b/3
al-ayum	أَلْيُومُ 56b/5	in-eyüm	إِنَ أَيْمِي 93a/12
ir-eyüm	إِيرَ أَيُّومُ 93a/4	gör-eyüm	كُورَ أَيُّومُ 49b/6
eyle-y-eyüm	أَيْلِيَا أَيُّومُ 152b/12	kıl-ayum	قَلَّ أَيُّومُ 146b/13
yazdurma-yın	يَزْدُرْمَ أَيْنُ 36a/9	yime-yim	يَمَ أَيْمُ 99b/3

Tek başlarına fiil kök ve gövdeleri emir 2. teklik şahıs hüviyetindedir. Bunun dışında Eski Anadolu Türkçesinde emir 2. teklik şahıs -ğıl, -gil ekleri ile yapılmıştır. Metinde 84 yerde tespit edilen ekin ünlüsü üstün (◌̇) ile karşılanmıştır.

añ-gıl	أَكْعِلْ	50a/1	al-ğıl	أَلْعِلْ	50b/13
yime-gil	يَمَكِلْ	117b/2	yetiş-gıl	يَيْشَعِلْ	24a/6

Eski Anadolu Türkçesinde emir 3. teklik şahıs -sun, -sün'dür. Ancak metinde ekin ünlü uyumuna bağlı olarak -sın, -sin şeklinde düz ünlülü kullanımları da tespit edilmiştir. Ayrıca ekin düz ünlülü şekilleri yuvarlak tabanlı fiillere gelerek yeni ünlü uyumsuzluklarına sebep olmuştur.

Tablo 27. Emir 3. teklik şahıs ekinin ünlülerine göre yazımı

	(◌̇)	(◌̈)	(◌̄)
Adet-%	214-%94	1-%1	12-%5

bil-sün	بِلْسُونْ	98b/4	sağla-sun	سَقْلَسُونْ	45a/10
sevindür-sün	سَوْنْدُرْسُونْ	28a/10	yedür-sün	يَدُرْسُونْ	5a/7
göster-sin	كُوْسْتَرْسِينْ	23b/4	<i>kurtul-sın</i>	قُوْرْتُلْسِينْ	23b/12

Metinde emir 1. çokluk şahıs -alum, -elüm ekleri ile karşılanmıştır. Ekin, ünlülerinin yazımına göre 5 farklı şekli tespit edilmiştir.

Tablo 28. Emir 1. çokluk şahıs ekinin ünlülerine göre yazımları

	(-الْوَم)	(-لُوْم)	(-الم)	(-لَمْ)	(-لُوْم)
Adet-%	52-%50	29-%29	14-%13	7-%7	1-%1

şor-alum	صُوْرَلُوْمْ	11a/12	söyle-y-elüm	سُوْيَلْيَالُوْمْ	44a/14
başla-y-alum	بَشَلَالِيْمْ	110a/17	geçür-elüm	كَجُوْرَلُوْمْ	35a/2
öñ-elüm	اُوْكَالُوْمْ	153a/17	var-alum	وَرَالُوْمْ	11a/11
gel-elüm	كَلَالُوْمْ	53a/11	ol-alum	اُوْلَالُوْمْ	107a/14
sevin-elüm	سَوْنُوْمْ	133a/1			

Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü olan ekin metnimizde düz ünlülü kullanımları da vardır. Üzerinde çalıştığımız metinde emir 2. çokluk şahıs -ñ; -(i)ñ, -(i)ñ; -(u)ñ, -(ü)ñ; -ñız, -ñız; -ñuz, -ñüz ekleri ile karşılanmıştır.

Tablo 29. Emir 2. çokluk şahıs ekinin ünlülerine göre yazımı

	-(iñ), -(i)ñ	-(u)ñ, -(ü)ñ	-ñız, -ñız	-ñuz, -ñüz		
	(ِ)	(ُ)	(ِ)	(ُ)		
Adet-%	7-%100	28-%4	859-%96	42-%42	2-%9	22-%91

Ayrıca -ñız, -ñız; -ñuz, -ñüz emir 2. çokluk şahıs ekinin yardımcı ünlüsü 26 (%53) yerde ötreli vav (ُ), 8 (%16) yerde ötre (ِ), 15 (%36) yerde de esre (ِ) ile karşılanmıştır.

ağla-ñ	أَغْلَا	135b/15	eyle-ñ	أَيْلَا	104b/11
bil-ü-ñ	بِلَا	2b/7	ırağ-u-ñ	بِرَاغَا	27a/9
ķazan-u-ñ	قَرَانَا	2b/12	vir-ü-ñ	وَرَا	56b/4
idin-i-ñ	إِدِينَا	124b/4	ķıl-i-ñ	قِيلَا	129a/13
bil-ü-ñüz	بِيلَا	35b/17	eyid-i-ñüz	أَيْدَا	7a/11
bil-ü-ñüz	بِيلَا	66a/10	ol-u-ñuz	أُولَا	20b/16
yalvar-ı-ñız	يَلْوَارَا	7a/14	sür-i-ñız	سُورَا	111b/17

Eski Anadolu Türkçesinde emir 3. çokluk şahıs ekleri -sunlar, -sünler'dir. Ancak metinde ekin -sınlar, -sinler şeklinde düz ünlülü kullanımları da tespit edilmiştir.

Tablo 30. Emir 3. çokluk şahıs ekinin yazımı

	-sınlar, -sinler	-sunlar, -sünler
Adet-%	2-%5	39-%95
	2 (-سِينَلَر)	35 (-سُونَلَر) 4 (-سُنَلَر)

gir-sinler	كِرْسِينَلَر	89a/9	olma-sınlar	أُولْمَسِينَلَر	16a/7
ol-sınlar	أُولْسُونَلَر	87b/9	öl-sünler	أُولْسُونَلَر	4a/14
al-sınlar	أَلْسُونَلَر	24a/3	saķın-sınlar	سَقِينَسُونَلَر	45b/14
dime-sünler	دِيمَسِينَلَر	104b/9	olma-sınlar	أُولْمَسِينَلَر	16a/14

2.6.9. Gereklik Kipi: Esrârü'l-‘Ârifin’de gereklik çekimi -sa gerek, -se gerek; -mağ gerek, -mek gerek ekleri ile yapılmıştır.

Tablo 31. Gereklik ekinin yazımı

	-sa gerek, -se gerek		-mağ gerek, -mek gerek
	(-سَهْ كَرَكْ)	(-سَا كَرَكْ)	(-مَقْ كَرَكْ) (-مَكْ كَرَكْ)
Adet-%	24-%89	3-%11	88-%100

şıma-sa gerek	صِمْسَهْ كَرَكْ	21a/7	söyle-se gerek	سَيْلَسَهْ كَرَكْ	49a/7
al-sa gerek-dür	أَلْسَا كَرَكْدُرْ	92a/6	düş-señiz gerek	دُوشْسَكِرْ كَرَكْ	20b/15
sür-mek gerek	سُرْمَكْ كَرَكْ	152a/7	it-mek gerek	إِتْمَكْ كَرَكْ	149b/7

2.7. Şahıs eklerinin yazımı

2.7.1. Metnimizde teklik 1. şahıs, iyelik kökenli şahıs eklerinden -m; zamir kökenli şahıs eklerinden -am, -em; -üm; -ın, -in ile karşılanmıştır.

Tablo 32. Teklik 1. şahıs eklerinin yazımı

	-m	-am, -em	-üm	-ın, -in		min	
	-	(َ)	(ُ)	(ِ)	(ِي)	(مِن)	(مِين)
Adet-%	357 %100	17 %100	1 %100	121 %96	5 %4	1 %50	1 %50

öl-dü-m	أَلْدُم	31a/5	uyan-du-m	أُوَيْنْدُم	65b/9
bez-er-em	بَزَرَمْ	114a/13	işmarla-r-ın	إِشْمَرْلَرِنْ	39b/4
diñle-r-in	دِيْغْلَرِنْ	52a/7	dile-r-in	دِيلَرِنْ	63b/8
bul-u-maz-ın	بُولُومَزَيْنْ	109b/7	söyle-r-üm	سُويلْرُمْ	132b/11

Ayrıca 2 yerde teklik 1. şahıs, “min” şahıs zamiri ile karşılanmıştır. Şahıs zamirinin ünlüsü 1 yerde esre (ِ), 1 yerde de esreli ye (ِي) ile karşılanmıştır.

git-mez min	كَيْتْمَزْمِنْ	102a/7	iste-mez min	إِسْتَمَزْمِينْ	102a/13
-------------	----------------	--------	--------------	-----------------	---------

2.7.2. Esrârü'l-Ârifin'de 2. teklik şahıs, iyelik kökenli şahıs eklerinden -ñ, -n ve -ñg; zamir kökenli şahıs eklerinden -sın, -sin ile karşılanmıştır. Ekin ünlüsü daima düzdür.

Tablo 33. Teklik 2. şahıs ekinin ünlüsüne göre yazımı

	-ñ, -n, - ñg			-sın, -sin	
	-	-	-	(ِ)	(ِ)
Adet-%	1-%0	306-%99	3-%1	151-%93	12-%7

di-r-sin	دِرْسِنْ	17a/3	gid-er-sin	كَيْدَرْسِنْ	117a/4
yürü-r-sin	يُورُوسِنْ	109b/6	ol-ur-sın	أُولُورُوسِنْ	103b/15
di-di-n	دِدِنْ	63a/6	öldürürse-ñg	أُولُورُورُوسِنْكَ	78a/11
uyan-sa-ñ	أُوَيْسِنْكَ	36a/15	vir-dü-ñ	وَرْدُوكْ	141b/3

2.7.3. Eski Anadolu Türkçesinde çokluk 1. şahıs iyelik kökenli şahıs eklerinden -k/-k; zamir kökenli şahıs eklerinden -ız, -iz; -uz, -üz; -vuz, -vüz ile karşılanmıştır. Bu dönemde yuvarlak ünlülü olan zamir kökenli şahıs eklerinin metinde düz ünlülü şekilleri de vardır.

Tablo 34. Çokluk 1. şahıs eklerinin yazımı

	-k/-k	-ız, -iz	-uz, -üz		-vuz, -vüz
	-	(ِ)	(ُ)	(ُ)	(ُ)
Adet-%	98-%100	22-%100	146-%97	5-%3	104-%100

düş-miş-iz	دُشْمِشِنْ	14b/1	var-ısar-ız	وَأَرْسَه رِزْ	140b/13
ço-r-uz	قُورُزْ	16a/3	acı-maz-uz	أَجْمَزُزْ	15b/3
it-miş-üz	إِثْمِشُورُزْ	34a/8-8	vir-mez-üz	وَرْمَزُورُزْ	16a/3
öl-e-vüz	أُولُورُزْ	34b/9	bul-a-vuz	بُولَاوُزْ	132a/15
gel-dü-k	كَلْدُوكْ	27a/7			

2.7.4. Çokluk 2. şahıs, iyelik kökenli şahıs eklerinden -ñız, -ñiz; -ñuz, -ñüz; zamir kökenli şahıs eklerinden -sıñız, -siñiz; -sız, -siz ile karşılanmıştır. Bitişen harflerden oluşan -uz, -ñüz bazı yerlerde (كِنْ) şeklinde ayrı yazılmıştır.

Tablo 35. Çokluk 2. şahıs eklerinin yazımı

Adet-%	-ñız, -ñiz; -ñuz, -ñüz			-sıñız, -siñiz	-sız, -siz	
	238-%43			3-%1	316-%56	
	(ِ) 171	(ُ) 66	(ِ) 1	(-سیکز) 3	(ِ) 313	(ِ) 3
añ-mış-sız	أَكْمَشْ سِزْ	28b/6		alma-mış-sız	أَلْمَمَشْ سِزْ	72b/12
dap-ar-sız	دَپَرَسِزْ	21b/10		yu-r-sız	يُورَسِزْ	64a/17
iç-e-sız	إِچَه سِزْ	138a/4		gör-e-sız	كُورَه سِزْ	150b/14
dur-a-sız	دُورَاسِزْ	101a/16		ol-a-sız	اُولَاسِزْ	101b/3
bil-se-ñiz	بِلْسَكِزْ	2a/14		uyu-sa-ñız	اُيُوسَكِزْ	36a/13
işle-dü-ñüz	إِشْلَدُكُزْ	20b/2		<i>diñle-dü-ñüz</i>	دِيكْلَدُكُزْ	28a/16
kıl-du-ñuz	قِلْدُكُزْ	7a/10		di-r-siñiz	دِيرَسِكِزْ	146a/3

2.7.5. 3. çokluk şahıs eki -lar, -ler'dir. Metnimizde 1742 yerde tespit edilen ekin, ünlüsü üstün (ُ) ile yazılmıştır. Ek, bitişen harflerden sonra gelmiş olmasına rağmen 23 yerde (مش لر), (دي لر) şeklinde ayrı yazılmıştır.

<i>beñzet-miş-ler</i>	بَكْرَتَمَشْ لُرْ	44b/6	<i>buñal-mış-lar</i>	بُوكْمَشْ لُرْ	138b/16
üleş-di-ler	اُولَشْدِلُرْ	4a/11	kıgır-dı-lar	قِغِرْدِلُرْ	56a/6
yigren-e-ler	يِغْرَنَه لُرْ	21a/17	kıl-a-lar	قِلَه لُرْ	27b/14

2.9. Sıfat-Fiiller

Tablo 36.1. -an, -en; -gen sıfat-fiil eklerinin ünlülerine göre yazımı

Adet-%	-an, -en			-gen
	(ِ)	(ُ)	(َ)	(-كُنْ)
	378-%89	47-%11	2-%0	1-%100

besle-y-en	بَسْلَيْنْ	25a/7	bırağ-an	بِرَاعَنْ	83b/1
id-en-i	إِيدَانْ	6b/2	söyle-y-en-i	سُئِيلْيَانِي	51b/10
biş-en	بِشَه	128b/2	ögül-gen	اُوكُلْ كَنْ	62b/13

Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü olan -duç, -dük sıfat-fiil ekinin metinde düz ünlülü şekilleri tespit edilmiştir.

Tablo 36.2. -dıç, -dik sıfat-fiil eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-dıç,-dik	-duç, -dük	
	(օ)	(֊)	(փ)
Adet-%	31-%100	295-%60	199-%40

ilet-duğ-ı-çun	إِلْتَدُعُونَ	30a/9	ört-düg-üm	أَرْتُدُكُومُ	76a/5
işit-düg-in	إِشِيتْدُوكِينُ	49a/7	it-düg-iñiz	إِتْدُوكِيزُ	150a/6
oçu-dıg-um	أُوقْدِعُومُ	53b/12	iste-dig-imiz	إِسْتِدِكِيمِيزُ	153a/11

Metinde -acaç, -ecek sıfat-fiil ekinin ünlülerinin yazımına göre 5 farklı şekli vardır.

Tablo 36.3. -acaç, -ecek sıfat-fiil ekinin ünlülerine göre yazımı

	-acaç, -ecek				
	(-حَقّ/حَكّ)	(-أَحَقّ/أَحَكّ)	(-جَاكّ)	(-هَجّ)	(-حَقّ/حَكّ)
Adet-%	44-%63	18-%25	1-%1	1-%1	6-%8

öl-ecek vaçt	أُولَجَكّ	105b/15	sıgın-acaç yir	سِغْنَجَقّ	20a/9
öl-ecek vaçt	أُولَاجَكّ	105b/14	öl-eceg-in	أُولَاجِكِينُ	45b/11
gör-eceg-iñiz	كُورَجَاكِكِيزُ	121b/6	olma-y-acağ-ın	أُولَمِيَه جِغْنُ	16a/11

Tablo. 36.4. -r, -ar, -er; -ur sıfat-fiil eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-r	-ar, -er	-ur		
	-	(օ)	(֊)	(փ)	
Adet-%	4-%100	19-%100	2-%50	2-%50	
dir-er gibi	دِيرُ	114a/10	inan-ur gibi	إِينَانُرُ	119a/14
yan-ar oddan	يَنْرُ	134a/10	didügi ol-ur °avratlar	أُولُورُ	135b/10

2.10. Zarf-fiil eklerinin yazımı

Tablo 37.1. -i, -i; -u, -ü zarf-fiil eklerinin yazımı

	-i, -i		-u, -ü	
	(ِ)	(ِ)	(ُ)	(ُ)
Adet-%	185-%80	45-%20	3-%2	136-%98

otur-ı-görüñ	اوتور كورنك	135b/14	uyan-ı-geldi	اويان كلدي	122a/5
baş-ı-virgil	بصي وركل	136a/1	irkil-i irkil-i	اركلي اركلي	10b/11
artur-u-görüñ	ارتور كورنك	34a/14	şal-u-virdiler	صالورديلر	106a/6
di-y-ü-mezin	ديومزن	147a/2	öl-ü-yorur	اولويورر	30b/16

Tablo 37.2. -madın, -medin; -meden; -uban, -üben zarf-fiil eklerinin yazımı

Adet-%	-meden; -madın, (-مدن)	-medin (-مدن)	-uban, -üben (-وبن)	(-وبن)	
	30-%97	1-%3	9-%45	5-%35	
geç-meden	كچمدن	92a/13	gör-medin	كورمدن	93b/1
düş-üben	دوشوبن	5a/8	gel-üben	كلبن	34b/2

Tablo 37.3. -a, -e zarf-fiil eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-a, -e		
	(َا)	(َا)	(َا)
Adet-%	28-%16	115-%66	32-%32

gid-e-yorurken	كيد يوروركن	78a/9	id-e-görüñ	يدكورنك	137a/12
gid-e-yorurken	كيد يوروركن	6b/6	kes-e-göreyim	كسه كوريم	137b/8
gör-e-mediler	كورامديلر	89a/16	id-e-mediler	يدامديلر	89a/15

Tablo 37.4. -p, -ip, -ip, -up, üp zarf-fiil eklerinin yazımı

	-p	-ip, -ip	-up, -üp		
	-	(ڨ)	(ڨ)	(ڨ)	(ڨ)
Adet-%	3-%100	304-%100	1392-%97	46-%3	1-%0

di-p	دیب	9a/17	yoğınla-p	يُغْنَلِبْ	38a/13
il-ip	إِلِبْ	75a/14	ulula-y-ip	أُولُولِيْبْ	123b/5
ek-üp	أَكُوبْ	43b/6	eyle-y-üp	أَيْلِيُوبْ	75a/15
dök-üp	دُوكُوبْ	127a/15	şor-up	صُورُوبْ	43b/12
terk id-üp	إِيدَابْ	154a/14			

Tablo 37.5. -inca, -ince, -unca, -ünce zarf-fiil eklerinin ünlelerine göre yazımı

-inca, -ince; -unca, -ünce			
(-نَجِه)	(-نَج)	(-نَجِه)	(-نَجِه)
36-%72	6-%12	7-%14	1-%2

ekme-y-ince	أَكْمِينَجِه	152a/12	var-inca-ya	وَارِنْجِيْبَكْ	147a/12
öl-ünce	أُولُنَجِه	9a/4	ol-unca	أُولُونَجِه	90b/16

Tablo 37.6. -ıcağ, -icek; -ucağ, -ücek zarf-fiil eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-ıcağ, -icek			-ucağ, -ücek	
	(-جَق)	(-جَاق)	(-جَاق)	(-وَجَق)	(-وَجَق)
Adet-%	46-%86	3-%6	1-%2	2-%4	1-%2

işid-icek	إِيْشِيْدِيْجَكْ	4a/2	ol-ıcağ	أُولِيْجَاقْ	107b/1
ol-ıcağ	أُولِيْجَاقْ	105b/8	ol-ucağ	أُولُوْجَاقْ	69a/11
korğ-ucağ	قُورُفُجَاقْ	72a/16			

Tablo 37.7. -incek, -üncek zarf-fiil eklerinin ünlülerine göre yazımı

	-incek	-üncek
	(-ِئِنِّجَك)	(-ُئِنِّجَك)
Adet-%	2-%67	1-%33

öl-üncek اُولُنِّجَك 80b/12 öl-incek اُولِنِّجَك 80b/10

Üzerinde çalıştığımız metinde yukarıdaki zarf-fiil ekleri dışında -duşca, -dükce (17); -mazdan (3) ekleri de mevcut olup bunların yazımı örneklerde görüldüğü üzere metnin tamamında aynı şekilde tespit edilmiştir. Ayrıca -alı, -eli (2) zarf-fiil ekinin geçtiği iki yerde de ikinci ünlüsü düşmüştür:

ol-mazdan اُولْمَزْدَنْ 107b/2 yarad-al(ı)-dan berü يَرَادَلَنْ 44b/1
gel-dükce كَلْدُكَّجَه 86b/2 gör-dükce كُورْدُكَّجَه 147a/15

2.11. İhtimal kuvvetlendirme ekinin yazımı

Metnimizde ihtimal kuvvetlendirme ekleri -dur, -dür ve -durur'dur. Ekin ünlüleri ötre (ُ) ile karşılanmıştır.

Tablo 38. İhtimal kuvvetlendirme ekinin yazımı

	-dur, -dür	
	(-دُر)	(-دُور)
Adet-%	84-%99	1-%1

id-iser-dür اِيْدِسِرْدُور 50a/2 baq-mış-durur بَقْمِشْ دُورُور 23a/5

2.12. Bildirme eklerinin yazımı

Bildirme eklerinin ünlülerine göre yazımının yüzdelik dağılımları ve sayıları Tablo 39'da gösterilmiştir.

Tablo 39.1. -am, -em; -üm; -ın, -in bildirme eklerinin yazımı

	-am, -em	-üm	-ın,-in
	(َ)	(ُ)	(ِ)
Adet-%	14-%18	1-%1	63-%63

ķuluñ-am	قُلُوكُمْ 62a/8	ne-y-em	نَيْم 56b/3
ħasta-y-ın	حَسَنَيْنُ 79b/2	ben-in	بَيْنُ 7b/8
Emîn-üm	أَمِينُ 127a/5		

Tablo 39.2. -sın, -sin; -sün bildirme eklerinin yazımı

	-sın, -sin		-sün
	(ِ)	(ِ)	(ُ)
Adet-%	45-%94	1-%2	2-%4

nice-sin	نَجِسِينُ 61b/7	raħīm-sin	رَحِيمِسِينُ 39a/2
degül-sün	دَكَّلَسُونُ 91b/17	ednā-sın	أَدْنَأَسِينُ 112b/9

Tablo 39.3. -dur, -durur bildirme eklerinin yazımı

	-dur	-durur	
	(ُ)	(ُ)	(ُ)
Adet-%	969-%100	28-%87	4-%13

anañ-dur	أَنْكُرُ 33b/2	bölük-dür	بُلْكُرُ 17a/12
bir-durur	بِرْدُرُ 14a/12	şaru-durur	صَارُودُرُ 80a/3

Tablo 39.4. -uz, -üz; sız, siz; -dururlar bildirme eklerinin yazımı

	-uz, -üz		-sız, -siz	-dururlar	
	(ُ)	(ُ)	(ِ)	(ُ)	(ُ)
Adet-%	7-%88	1-%12	24-%100	1-%50	1-%50

meşgül-üz	مَشْغُولُ	53a/11	kulları-y-uz	قَوْلُ يُوْزُ	140b/13
kanğısından-sız	قَنْغِيْسِنْدَانْسِيْزُ	74b/16	kişilerden-sız	كِيْشِيْلَرْدَنْسِيْزُ	30b/5
muhtâc-dururlar	مُحْتَاْجُ دُوْرُرْلَرُ	128a/15	muftı ^c -dururlardur	مُطِيْعُ دُوْرُرْلَرْدُوْرُ	60a/12

2.13. Cevherî fiilin yazımı

Esrârü'l-Ârifin'de cevherî fiilin esre (◊), esreli elif ye (اِ) ve esreli elif (!) olmak üzere 3 farklı şekilde yazıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 40. Cevherî fiilin yazımı

	(◊)	(اِ)	(!)
Adet-%	247-%86	37-%13	5-%1

çoban-ı-mışsın	چُوْبَانِمِيْشُ سِيْنُ	141b/17	devletlüy-i-miş	دُوْلَتْلُوْمِيْشُ	22b/13
müşkil i-miş	مُشْكِلُ اِيْمِيْشُ	100b/3	nesne imiş	نَسْنَه اِيْمِيْشُ	31a/10
şâliha i-di	صَلِيْحَه اِيْدِي	39b/12	velilerden i-di	وَلِيْلَرْدَنْ اِيْدِي	78b/10

2.14. Şeddenin kullanımı: Şedde, Arap yazısında ikiz ünsüzleri göstermek için kullanılan bir işaretir. Arapça kelimelerde sıkça kullanılan şedde işaretinin metnimizde Türkçe kelimelerde de kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkçe kelimelerde şedde, ikizleşmiş ve art arda gelen aynı ünsüzü göstermek için kullanılmıştır:

aşşı	أَصْصِي	44a/11	bellü	بَلْلُو	10a/9
issi	اِسْسِي	10b/8-9	yılluq	يِلْلُقُ	68a/5
uşşı	أُصْصِي	97b/1			

3. Metinde Uygur Türkçesi imla özellikleri ile yazılmış yapıları da görmekteyiz:

3.1. Kelimedeki bütün ünlülerin gösterilmesi:

uşaň	اُوْصَاْڭُ	152a/15	göz-ü-ñüz-i	كُوْرُوْكُوْرِي	30b/13
ikibiñ-ü-m	اِيْكِي بِيْكُوْمُ	3a/2	göñl-ü-ñ-e	كُوْڭلُوْڭَه	146a/12
şoň-u-ñ-a	صُوْڭُوْڭَه	37b/4	göz-ñüz-e	كُوْرُوْكُوْرَه	131a/3
yol-u-muz-a	يُوْلُوْمُوْرَه	57a/3	yuq-aru	يُوْفَاْرُو	139b/3

3.2. Bazı eklerin kelime tabanlarından ayrı yazılması:

Türkçe kelimelerde kimi ekler kurallı ya da kuralsız olarak kelime gövdelerinden ayrı yazılmıştır. Uygur imlasında da bazı eklerin eklendikleri kelimelerden ayrı yazıldığı göz önüne alınırsa metnimizde de Uygur imla özelliğinin etkisinin devam ettiğini söylemek mümkündür.

ekinliğinde	أَكِينُ دَهْ	23a/10	ileyidür	إِلَيْهِ دُرُ	61a/2
fişralarınız	فِطْرَهُ لَرِكِرْ	135a/4	nesnesine	نَسْنَه سِنَا	61b/13
geldiler	كَلْدِي لُرْ	85a/10	söylediler	سُيْلَدِي لُرْ	153a/16
içindekilerden	اِحْنَدَه كَلْرَدُنْ	120a/5	yabāndağı	يَبَانْ دَغْ	76b/4
ikiden	اِكِي دُنْ	150a/5	ziyādesin	زِيَاَدَه سِنْ	126a/1

3.3. Ayrılma hâli ekinin -dın, -din şeklinin kullanılması:

nere-din	نَرِدِنْ	22b/11	başların-dın	بِشْلَرِدِنْ	65b/13
----------	----------	--------	--------------	--------------	--------

3.4. ñ sesinin ŋg (نك) ile karşılanması:

öldürürse-ŋg öldür	اُولْدُورُورْسَنَكْ	78a/11			
Taŋır	تَنْكِرِي	22b/15	Taŋır	تَنْكِرْ	8a/1
Taŋır	تَنْكِرِي	5b/17	Taŋır(ı)	تَنْكِرُكْ	29b/17

3.5. Kalın sıradan kelimelerde sin (س) harfinin kullanılması:

as-	أَسَالْرُ	90b/8	sı-	سِمَقْ	120a/10
saç	سَچَلْرُنْكْ	29b/10	su	سُو	95a/9
salın-	سَالِينِي	75b/13	usañ	اُوسْكَ	15b/12

3.6. Teklik 1. şahsın, şahıs zamiri ile karşılanması:

Metnimizin 2 yerinde teklik 1. şahıs, “min” şahıs zamiri ile karşılanmıştır. Şahıs zamirinin ünlüsü 1 yerde esre (), 1 yerde de esreli ye (ي) ile karşılanmıştır.

git-mez min	كَيْمَزْمِنْ	102a/7	iste-mez min	اِسْتَمَزْمِينْ	102a/13
-------------	--------------	--------	--------------	-----------------	---------

Sonuç

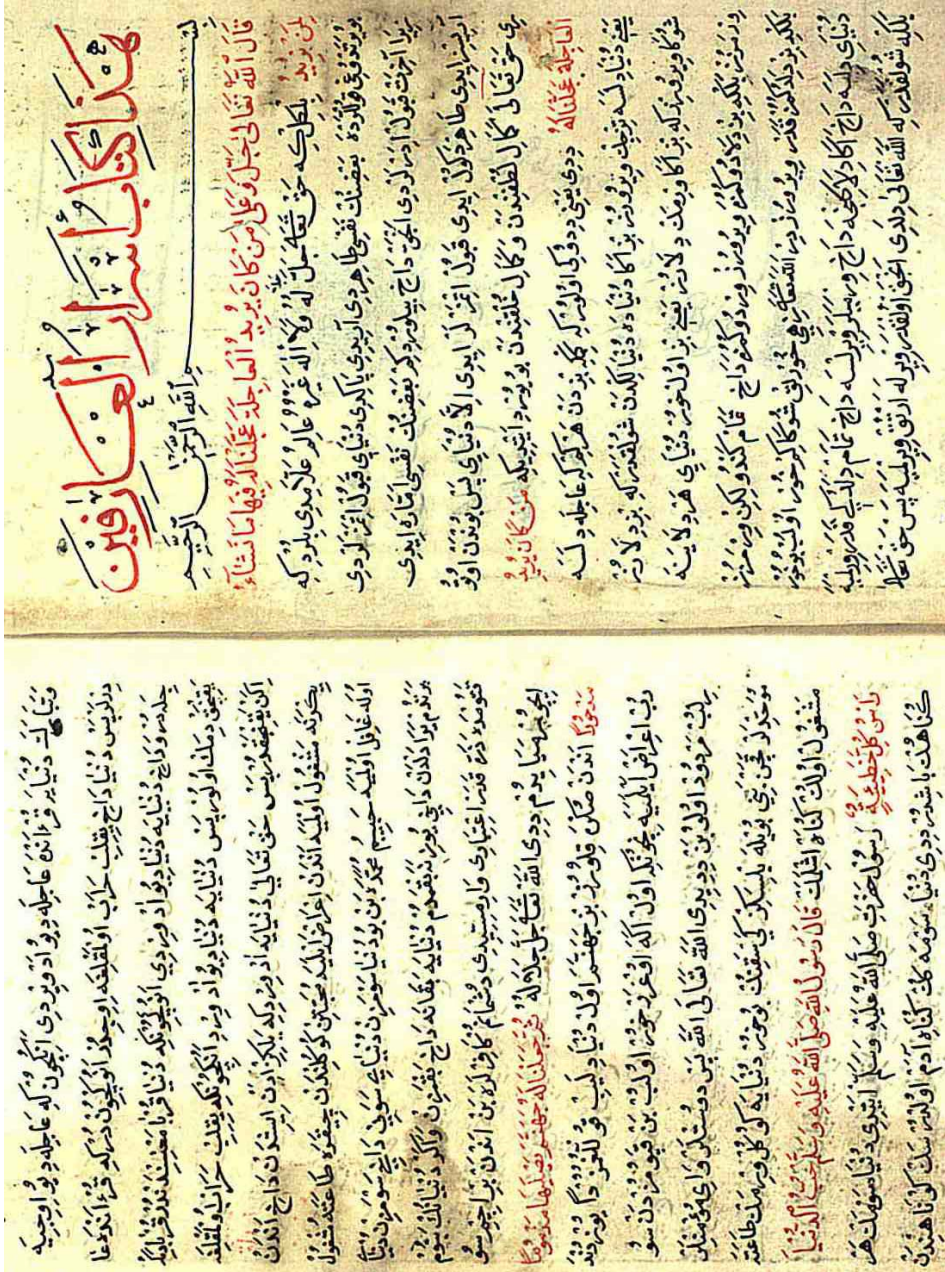
İmla özellikleri değerlendirilen Esrârü'l-Ârifîn, 15. yüzyılın sonlarında kaleme alınmış bir eserdir. Yapılan incelemede eserde ünlü ve ünsüzlerin imlasında birçok düzensizlik tespit edilmiştir. Bu düzensizlikler eserin yazıldığı dönemin Türkçesinde oturmuş bir imlanın olmaması ile ilgili olduğu kadar Arapça ve Farsça kelimelerin imlasında da görülen bu durumun bizde yazarın da imlaya hakim olmadığı düşüncesini uyandırmıştır.

Her eser söz varlığı, imla, ses ve şekil bilgisi bakımlarından belli ölçülerde yazıldığı dönemin dil özelliklerine yazarının kullanımı ile tanıklık eder. İmla özelliklerini sayısal verilerle ortaya koymaya çalıştığımız Esrârü'l-Ârifîn de eski harfli Türkçe imlanın seyri için yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunacaktır. Ancak sadece bir esere bakarak yazıldığı dönemin dil anlayışı ile ilgili genel hükümlere varmak da sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Bu yüzden Eski Anadolu Türkçesinin farklı dönem ve bölgelerinde farklı şahıslar tarafından meydana getirilen eserlerin imla ve şekil bilgisi bakımından eş zamanlı ve art zamanlı olarak taranması Türkiye Türkçesinin tarihî gramerinin ve imlasının oluşturulmasına yardımcı olacaktır. ©

KAYNAKLAR

- Alyılmaz, Cengiz (1999), “Zamir n’si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, TDK Yay., s. 403-415.
- Bilgin, Azmi (1990), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri”, S. 69, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, s. 63-76.
- Choi, Han-Woo (1991), “Ana Altayca İyelik Zamiri *n”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 1991-1996.
- Coşar, Asiye Mevhibe (2010), “Eski Anadolu Türkçesi Üzerinde Düşünce ve Yorumlar”, *Turkish Studies* 5/1, s. 246-262.
- Demirtaş, Ahmet (2009), *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, Dürr-i Mekkûn*, İstanbul, Akademik Kitaplar
- Duman, Musa (2008), “Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine”, *Makaleler*, İstanbul, Kesit Yay., s. 75-80.
- Duman, Musa (2008), “Bazı Çeviri Yazılı Metinlerdeki Çok Şekilli Kelimelerin Değerlendirilmesi”, *Makaleler*, İstanbul, Kesit Yay., s. 175-189.
- Ercilasun, Ahmet B. (2007), “Türkiye Türkçesinde Yardımcı Sesler”, *Makaleler*, Ankara, Akçağ Yay., s. 347-352.
- Ersoylu, Halil (2001), *Lokmanî Dede-Menâkıb-ı Mevlâna*, Ankara, TDK Yay.,
- Gülsevin, Gürer-Boz, Erdoğan (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, Gürer (2007), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara, TDK Yay.
- Gülsevin, Gürer (1990), “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı”, *Türk Dili*, S. 466 (Ekim), Ankara, s. 187-190.
- Karahan, Leyla (2006), “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, *Turkish Studies*, C. I/1, s. 9-18.
- Karasoy, Yakup (2004), *Satırlı Tercümelî Bir Fıkıh Kitabı (İnceleme-Dizin-Tıpkıbasım)*, Konya, SÜ. Türkiyat Araş. Ens. Yay.
- Kerimoğlu, Caner (2007), “Orhun Abidelerinde 3. Kişi İyelik Ekinden Sonra Yükleme hâli Eki Kullanıldı mı?”, *Turkish Studies*, 2/3, 2007, s. 322-331
- Korkmaz, Zeynep (1973), *Sadru’ddin Şeyhoğlu-Marzubân-nâme Tercümesi-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara, AÜDTCF Yay.
- Korkmaz, Zeynep (1995), “Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara, TDK Yay., s. 499.
- Özkan, Abdurrahman (2009), *Mehekkü’l-İlm Ve’l-Ulemâ*, Isparta, Fakülte Yay.

- Özkan, Mustafa (1992). *Mahmud bin Kâdî-i Manyas-Gülistan Tercümesi*, Ankara: TDK Yay.
- Şahin, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yay.
- Taş, İbrahim (2008), *Yusuf ve Zeliha*, İstanbul, Mehmet Ölmez Yay.
- Tekin, Talat (1983), “Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine”, *Genel Dil Bilim Dergisi*, 2. C., S. 7-8, Ankara, s. 10-17.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1992), “Eski Anadolu Türkçesi”, *Türk Dünyası El Kitabı 2. C.*, Ankara, TKAE Yay., s.120-146.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1994), *Eski Türkiye Türkçesi (Gramer-Metin-Sözlük)* İstanbul, Enderun Kitapevi.
- Yavuz, Kemal (1991), *Şeyhoğlu, Kenzü'l-küberâ ve Mehekkü'l-ulemâ*, Ankara, AKM Yay.
- Yavuz, Orhan (2002). *Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, Konya, SÜ Türkiyat Araştırmaları Ens. Yay.
- Yavuz, Orhan (2006). *Anadolu Türkçesi İle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri (İnceleme-Gramer-Metin)*, Konya, Tablet Yay.
- Yıldız, Osman (2008), *Şeyyâd Hamza, Yûsuf u Zelihâ (Destân-ı Yûsuf)*, Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler, Ankara, Akçağ Yay.

Esârü'l-‘Arifin’den örnek: 1. varak

دیب تقویه بلدی الر ایچمه کورت و لرتک تقوای اذن قوتک دایما شقی
اولووردوری پس سز داخی ک سفتک کا هی ترک ایوب طاعنه مشغول اول
متقی اولور لرتک الواعا و اینه تهن زیرا ایچ سنیبلر برقلدن چی
طاعنه مشغول اولنلر لدر دردی الله تعالی الله جل جلاله و لا اله غیره پس
جهل ایلک د رتک ایزت اذوعن اذو کورت کون کلده کیه دنیا دن صوی
دورت نجین کون کلاردن چیقوی کورت دنیا ی زندان یلک اول باقی بود
کیچا تقدیر دایم بر اغنام اولت حق تعالی ایبر جل جلاله جلیهم محمد
دنیا ی بن سوئرن دنیا ی سون داخ سوئرن واری جیلم محمد
الر استوکلک غاصیری ویا هیلاری دکلیت سید اول موسولوم سول د شام
کافر کوه شولقدیر ویدیم له اولرت سفتی کومش تختدن اولر دردی
شول کلتمین اغتیار الیب اقرله بصد قوی نوزدان داخی کش کمد
ن ایدر لر دین اولقدیر ویدیم زیرع الر ورسیدیم سولک استوکلک غاصیر
و یا هیلاری اید جکری کافر لک خوش نسیش دیب الله داخی کافر او
لنقار دی واری جیلم محمد دنیا ی بن سو دلمه داخی زورون سو دل
کمد داخی اقا سو دلمه اول کون وور دن کینر یولور لک کونکون بنوم
عشقر الشیر اولکون بنوم عشقر له وادرب کیچه ولده نگا کاشق
اولشیر دنیا لک نجین کونکلدن چیقور بیدر نقدر دنیا ی ورتیم هیچ

اکا ازان بقدر زبر کونکینان طوار و دور ویشلن بنوم خشمه دایر ویزر لر یان
داخی زیاده قویوم بنوم حصص تمدن تقرب زیاده اولتد ماملن دایم سبب قیور وانا
سومدکه داخی وور دن تا کیر کاشغول اوله بزدن داخی اراق اوله عذاب زیاده
اوله الله تعالی الله جل جلاله و لا اله غیره سجانده و تعالی عاقول الظا
لمون عاقوا کبیرا زینهار و هزار و هزار ک سفتک دنیا لک نجین کون کلاردن
چیقور لرتک برفو نغی لب کاش دن قولتک انا نجین کون کلارن قوی کورت
دایم ایزت دینلردن اولت دنیا ی دیلاردن اولی کورت له **من کان**
یرید حرات الاخرة فزده فی حریته ومن کان یرید حرات الدنيا فزده
بها و صاله فی الاخرة فزده فی حریته دیبری الله تعالی الله پس حق تعالی جلی
جلال ایدر شول کس کور ایزت الر دن دیکه زیاده ایبر ایزتک الر دن ده
در تعالی الله یعنی حق تعالی لک جل جلاله و دلی اولر کور هر کوره ایزت داخی
کولید کوب دور شه سنی ایسه نام دلدن دن زیاده وور بیزر کاکر کور کور
لورمش اوله و قولتک ایزتک اولیه و انا هر کوره بزدن دنیا لکلن دیکه
دنیا دیکه اکا داخی وورنر اولر دور دنیا دن بعضی بن جیلم کون کور
بن من شویبیه در و صاله فی الاخرة فزده فی حریته یعنی ایزتدن اوله دنیا
دینک هیچ نصیب بقدر هر یا هیلر شایر ی بویروغن سببی فالر شایله صناد
کریور دنیا دینن مر سبب له ایزتک دینن مر سببی بر ابر دره دیکر دردی پس